

İSMAİL KADARE'YE GÖRE MİLLİ KİMLİK VE DİL

Ece DİLLİOĞLU¹

ÖZ: İsmail Kadare, yaklaşık kırk dile çevrilmiş eserleri ve dünya çapında aldığı edebiyat ödülleri ile Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın en önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Arnavutluk'un krallık döneminde dünyaya gelen Kadare, çocukluk çağına tekabül eden II. Dünya Savaşı'nda sırasıyla İtalya, Almanya ve Yunanistan'ın işgallerine şahit olmuştur. Savaşın ardından Arnavutluk'ta kurulan Enver Hoca rejiminde ise yaklaşık yarım asır baskıcı bir yönetim iktidarı elinde bulundurmuştur. Bu dönemin başlarında İsmail Kadare, daha gençliğine yeni adım atarken cezaevi ile tanışmıştır. İlerleyen dönemlerde eğitim için Moskova'ya gönderilmiş ancak Arnavutluk ve SSCB ilişkilerinde başlayan gerginlikler nedeniyle ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştır. Hayatının her döneminde kimi zaman yabancı ülkelerin işgalleri kimi zaman da kendi ülkesinde gördüğü baskı ve zulümlerle büyüyen Kadare, demokrasi öncesi yazdığı roman ve şiirlerinde üstü kapalı, sonrasında ise açık ve net bir biçimde geçirdiği evreleri eleştirmiştir. Yazarın eserlerinde işlediği konuların başında Arnavut toplumunun sosyal konumu gelmektedir. Bunların içinde de dil ve kimlik problemleri önemli bir yer almaktadır. Kadare, eserlerinde Arnavutların dil ve kimlik eksenini belirlerken her zaman batıya yakın hatta batının temel parçalarından biri olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda yazdığı eserlerinde özellikle kullandığı dili özenle seçmiş ve hikâyelerini Yunan, Roman, İllir ve Pelazg örnekleriyle tasarlayarak Arnavut toplumunun Balkanların eski halkı olduğu algısına öncelik vermiştir. Çalışmamızda İsmail Kadare'nin eserlerinde işlediği konular ve söylemleri incelenerek Arnavut toplumunun dil ve kimliğini nasıl tanımlandığı açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İsmail Kadare, Arnavutluk, Dil, Milli Kimlik.

NATIONAL IDENTITY AND LANGUAGE ACOORDING TO İSMAİL KADARE

ABSTRACT: İsmail Kadare is considered as one of the most important representatives of Modern Albanian Literature with his works translated into forty languages and his worldwide literary awards. Kadare who was born during the reign of the kingdom of Albania, witnessed the invasions of Italy, Germany and Greece in the II. World War, which corresponded to his childhood. In the Enver Hoxha regime established in Albania after the war, almost half a century was a repressive government. At the

¹ Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Arnavut Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne, E-mektup: ecesen1@trakya.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6818-8490

beginning of this period, Ismail Kadare was introduced to the prison while he was taking a new step. He was sent to Moscow in the following years for education, but had to return to his homeland because of the tensions that began in relations between Albania and the USSR. Kadare who grew up with the oppressions and atrocities of foreign countries in some periods of his life, at some times in his own country, criticized or deliberated the phases he spent in the novels and poems he wrote before the democracy and then clearly and clearly. The social position of the Albanian community is one of the main topics in the author's works. Among these, language and identity problems take an important place. While identifying the language and identity of the Albanian community in his works, Kadare always described it as one of the basic parts of the west or near the west. In this context, he carefully selected the language in his works and designed the stories with Greek, Roman, Ilir, and Pelazg examples and gave priority to the perception that Albanian society is the oldest people of the Balkans. In this study, it will be tried to explain the language and identity of Albanian society by examining the topics and discourses of Ismail Kadare in his novels.

Keywords: Ismail Kadare, Albania, Language, National Identity.

Giriş

Arnavutların dil ve kimlik problemleri birçok bilim adamı tarafından tartışılmış, birbirinden farklı teoriler ortaya atılmış ancak eldeki kaynakların eksiklikleri nedeniyle tam manasıyla aydınlatılamamıştır. Tarihi kaynakların yetersizliği, siyasi ve sosyal nedenler sebebiyle XX. yüzyıla kadar dil birliğinin sağlanamaması ve dolayısıyla edebi hayatın çok geç tarihlerde başlaması gibi birçok faktör, günümüze kadar Arnavut toplumunun kökeni üzerine farklı teorilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu teorilerin ilk temsilcilerinin de dönemin sebep ve sonuçları doğrultusunda yabancı bilim adamlarından oluştuğu görülmektedir.

Tarihçilerin Arnavutların kökeni üzerine yapmış oldukları araştırmalarda üç önemli teori bulunmaktadır. Bunların arasında Albanologlar tarafından en çok kabul gören Arnavutların *İlirlerin*² soyundan

---

² İlirler, Balkan Yarımadasının en eski topluluklarından biri olarak kabul edilmektedir. Milattan önce yaklaşık V.-IV. yüzyıllarda Adriyatik kıyıları boyunca yirminin üzerinde farklı isimlerde boylar halinde geniş bir coğrafyada yaşadıkları bilinmektedir. Detaylı bilgi için bkz: Tomi TRESKA ve Menduh DËRGUTI, *Historia për klasën e 6-të të shkollës 9-vjeçare*, Albas Yayınevi, Priştine 2005, s. 70-71; Muzaffer Korkuti, *Historia e Popullit Shqiptar*, Toena Yayınevi, Tiran 2002, s. 19.

geldiğidir. Arnavutların dili ve kökeni üzerine araştırmalar yapan tarihçi Johann Erich Thunmann ve Jakob Philipp Fallmerayer ile dil bilimci Franz Xaver Ritter von Miklosich ve Gustav Meyer, bu tezin önemli savunucuları arasında gösterilir. İkinci teori ise Arnavutların *Trak* kökenli olduklarıdır. Dil bilimciler tarafından desteklenen bu kuramın öne çıkan isimleri Hermann Hirt, Gustav Weigand, Hugo Ernst Mario Schuchardt ve Bogdan Petriceicu Hasdeu olarak bilinmektedir. Üçüncü tez ise Arnavutların *İlir* ve *Trak* boylarının karışımı olduğu yönündedir. Bu teorinin en önemli savunucuları aralarında da tarihçi Marie Henri d'Arbois de Jubainville ve Carl Patsch ile Albanolog Baron Nopcsa ve Norbert Jokl gösterilmektedir.³

Günümüzdeki genel kanılar ışığında Arnavut toplumunun kökeninin *İlirler* olduğu kabul edilmektedir. Bu bağlamda aynı durum Arnavut dili için de geçerlidir. Arnavutça, Hint-Avrupa dil ailesinin herhangi bir yaşayan dille akrabalığı bulunmayan, *İlircenin* devamı niteliğinde kendine has özelliklere sahip olan bir dil statüsündedir. İsmail Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği üzerine kaleme almış olduğu "*Identiteti Evropian i Shqiptarëve* (Arnavutların Avrupalı Kimliği)" adlı eserinde bunu şu sözlerle özetlemektedir:

*"Arnavut kimliği ne yarım yamalıdır ne de bir şeylerin arkasına saklanmaya ihtiyacı vardır. Birileri görmek istemese veya görmek işlerine gelmese dahi bu toplumun kimliği gayet nettir. Arnavutlar Avrupa kıtasındaki en eski topluluklardandır. Aynı şekilde birçok büyük dilbilimcinin de kabul ettiği gibi dili de en eski dillerdendir. Hatta bu kıtanın 10 ya da 12 dilleri arasındaki temel dillerinden biridir."*⁴

---

³ Tolga DİLLİOĞLU, Arnavut Dil Tarihine Genel Bir Bakış, *Multidisipliner Çalışmalar-3 (Sosyal Bilimler)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018, s. 89-90; Spiro KONDA, *Shqiptarët dhe Problemi Pelazgjik*, Uegen Yayinevi, Tiran 2011, s. 28-31.

⁴ İsmail Kadare, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve*, Shtëpia Botuese Onufri, Tiranë, 2006, s.21-24.

Arnavutların milli kimlik ve dil problemlerine ışık tutan ve günümüzdeki yerinin tespitinde tarihsel çalışmalar yapan birçok bilim adamı bulunmaktadır. Ancak günümüzdeki genel kabullerin ortaya çıkmasında en fazla katkısı olanların yabancı Albanologlar olduğu bilinmektedir. Arnavutlar, tarih sahnesine çıktıkları çağlardan günümüze kadar birçok farklı siyasi ve sosyal etken nedeniyle uzun süreli bir birliktelik kuramamışlardır. Osmanlı Devleti öncesinde kabileler halinde yaşamışlar, sonrasında vilayetlere bölünmüşler, ardından monarşi ve diktatörlük gibi birçok yönetimin altında yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bunların içine Arnavutluk dışında Kosova, Makedonya, Karadağ, Yunanistan ve Türkiye gibi birçok ülke sınırları içinde kimi yerde çoğunluk kiminde ise azınlık halde yaşayan Arnavutların da sosyal ve siyasi sorunlarını eklediğimizde karşımıza çok daha çeşitli ve problemleri tablolar da çıkmaktadır.

Arnavut toplumunun günümüzde hem yazıları hem de fikirleriyle ön plana çıkan Nobel Edebiyat Ödülü adaylığına kadar yükselmiş önemli bir aydını bulunmaktadır. Çağdaş Arnavut Edebiyatı'nın da en önemli isimleri arasında gösterilen bu yazar İsmail Kadare'dir. İsmail Kadare, 1936 yılında Arnavutluk'un güney sınırına yakın olan *Ergirikasri*⁵ kentinde dünyaya gelmiştir. Çocukluk ve gençlik yıllarını bu kentte geçirmiştir. II. Dünya Savaşı yıllarında sırasıyla İtalyan, Yunan, Nazi güçlerinin kentteki işgallerine ve bunlarla birlikte bu işgal güçlerine karşı verilen halk hareketlerine şahit olmuştur. İşgallerin ve bağımsızlık mücadelelerinin ardından Arnavutluk, önce Moskova, daha sonra ise Pekin merkezli politikalar izleyen Enver Hoca liderliğinde yeni bir rejimle yönetilmiştir. Yaklaşık 45 yıl sürecek olan bu yeni rejim, başlangıcından Enver Hoca'nın

---

⁵ Günümüz Arnavutluk'un güneyinde yer alan, Osmanlı İmparatorluğu döneminde *Ergirikasri* (Arnavutça: *Gjirokastër*) olarak adlandırılan ancak tarihi çok daha eskilere dayanan ve 2005 yılında UNESCO tarafından dünya mirası kabul edilen şehirdir.

ölümüne kadar Arnavut toplumuna adeta “sert bir iklim” yaşatmıştır. Arnavutluk’ta komünizmin kurucusu olarak bilinen Enver Hoca, kurduğu bu yeni rejim ile birlikte birçok alanda devrim sayılabilecek kararlar almış ve uygulamıştır. Fikir ve düşünce olarak Stalin’e yakınlığı ile bilinen Enver Hoca, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmuş hatta Arnavutluk’a yaptığı yardımlar nedeniyle Sovyet lider Stalin’i halk kahramanı ilan etmiştir. Sovyetler Birliği’nin bütün projeleri Arnavutluk tarafından kabul edilmiş ve böylece Arnavutluk Doğu Blok’undaki yerini sağlamlaştırmıştır. Ülke her ortamda Sovyetler Birliği’ne olan bağlılığını ve bunun önemini belirtmiştir. Özellikle ekonomik yardımlar Arnavutluk’un savaş sonrası istikrara kavuşmasında yardımcı olmuştur. Marksist ideolojinin eğitim sistemine de yerleştirilmesi ile Arnavut toplumu, hızla sosyalizme sıkı sıkıya bağlanan bir kitleye dönüşmüştür. Ergirikası’nın işgal yılları, yeni rejimin kurulmasına kadar yaşanan savaş ortamı ve aynı zamanda Enver Hoca’nın dış dünyaya kapalı yönetim anlayışı İsmail Kadare’nin çocukluk ve gençlik çağlarını etkileyen en önemli dönemler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶

İsmail Kadare, 1958 yılında birçok akranı gibi sosyalist bir yazar olmak ve Arnavutluk’u, ekonomistler, teologlar ve yöneticiler ile birlikte inşa etmek üzere eğitim görmek amacı ile Sovyetler Birliği’ne gönderilmiştir. Moskova’da karşılaştığı siyasi atmosfer Kadare açısından Arnavutluk’ta tecrübe ettiği rejimden çok daha farklı olmuş ve Arnavutluk’ta kalsa belki hiç okuma fırsatı bulamayacağı çağdaş batı edebiyatının Sarte, Comus ve Hemingway gibi isimlerinin eserlerini okuma fırsatı bulmuştur. Kadare, bu dönemde Arnavutluk’a göre daha özgür bir yapıda olan Moskova’da, birçok sosyal kesimden insan tanıma fırsatına erişmiştir. Ancak daha sonra bozulmaya başlayan ikili ilişkiler sonucunda Aralık 1961’de Sovyet

---

⁶ Ece DİLLİOĞLU, *Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017, s. 22-29.

Hükümeti, Arnavutluk ile olan bütün diplomatik ilişkilerini kesmiş ve bu doğrultuda Arnavut öğrencilerin Rus üniversitelerinde ve diğer yüksekokullarda parasız eğitimlerine devam etmelerini sağlayan Sovyet-Arnavut Kültürel Antlaşması da böylece askıya alınmıştır.⁷

İsmail Kadare'nin hayatının büyük bir kısmını kapsayan komünizm rejiminin yanı sıra Gorki Enstitüsü'nde edebiyat üzerine aldığı eğitimler ve tanıştığı insanlar, onun dünya anlayışının ve görüşünün oluşmasında büyük rol oynamıştır. Bu sürecin ardından Arnavutluk'a dönen Kadare, yazmaya başladığı şiir ve romanlarıyla kendi fikirlerini edebiyata aktarmaya başlamıştır. Dolayısıyla çocukluğundan itibaren okumaya duyduğu sevgi ve çevresinde yaşanan olaylara karşı duyduğu ilgi, gençliğinde aldığı eğitimle yoğrularak edebi bir kimliğe dönüşmüştür. Hayatı boyunca yaşadığı tüm hadiseleri hemen hemen her eserinde farklı karakterler üzerinden okuyuculara bir şekilde yansıtmaya çalışmıştır. Bu kimi zaman rejimle kimi zaman da baskıyla kavgasına dönüşmüştür. Seksenin üstünde eser yayımlayan İsmail Kadare'nin çalışmalarının birçoğu dünya çapında ilgi görmüştür. Özellikle Arnavutluk'u ve Arnavut toplumunu dünyaya tanıtmak açısından bu eserlerin önemi büyüktür. Doğduğu yıllardan günümüze kadar birçok çalkantılı evrelerden geçmiş ve kaleme aldığı eserlerin neredeyse tümünde Arnavutluk toplumunun geçmişini, gününü ve geleceğini kendine has söylemleriyle kimi zaman üstü kapalı kimi zaman ise alenen anlatmıştır. Dolayısıyla Arnavut toplumunun özünden çıkmış olan İsmail Kadare'nin milli kimlik ve dil üzerine yazdığı ve söylediği fikirleri günümüzde önemli bir inceleme konusu olarak karşımıza çıkmaktadır.

---

⁷ Ece DİLLİOĞLU, *a.g.t.*, s. 29-34.

İsmail Kadare'nin Milli Kimlik Yaklaşımı

İsmail Kadare, Arnavut toplumunun son yüzyılda dünya çapında en çok tanınan milli yazarı konumundadır. Birçok yazar gibi romanlarında ve şiirlerinde işlediği konuları Arnavut toplumunun tarihinden, kültüründen ve kahramanlıklarından uyarlamıştır. Yaşadığı topraklara kök salmak, dışarıdan gelen güçleri işgalci ilan etmek ve yapılan bağımsızlık mücadelelerini kahramanlaştırmak gibi birçok argümanı roman ve şiirlerinde destanlaştırarak, Arnavut toplumunun milli kimliğini ve dilini kendi bakış açısıyla aktarmıştır. Eserlerinde her zaman Avrupa vurgusu yapmış, doğudan gelen Türkleri ve kuzeyden gelen Slavları işgalciler olarak tanımlamıştır. Özellikle Arnavutların Avrupa'nın bir parçası olduğunu kabullendirmek ve aynı zamanda toplumun da yönünü batıya doğru çevirmesi amacıyla "*Arnavutlar beyaz bir ırk oldukları için Avrupalıdırlar. – Arnavutluk tarihi Avrupa'nın kronik bir parçasıdır. –İskender Bey ilk Avrupalı mit olmuştur. –Latin alfabesi.*"⁸ gibi net söylemleriyle karşımıza çıkmaktadır.

Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği üzerine kaleme almış olduğu "*Identiteti Evropian i Shqiptarëve (Arnavutların Avrupalı Kimliği)*" adlı eserinde Avrupalı vurgusunu Osmanlı döneminin tarihsel kurgusu üzerinden kodlayarak okuyuculara şöyle anlatmaktadır:

"Bütün Avrupalı kesim gibi Arnavutluk da beyazdır. Arnavutluk'un tarihi Osmanlı istilası içindeki bütün yarım ada gibi Avrupa'nın kronik bir parçası olmuştur. Arnavutluk'un en azında hala ayakta olan üç şehri Durrës, Shkodra ve Berat, Roma ile aynı yaştaadır. Arnavutların halk kahramanı olan, Osmanlı istilası sebebi ile beş asır anılması yasak olan İskender Bey, daha Avrupa XX. yüzyılda onu geri vermeden önce Avrupalı bir mit haline

---

⁸ Rovená VATA, "Kadare-Qosja-Frashëri rreth identitetit kombëtar", *Albanologji* 2, Instituti Albanologjik, Prishtinë 2012, s.93.

---

gelmişti. 1908'de dramatik bir şekilde yasak olan şartlar altında, Gjergj Fishta ve Mithat Frashëri kurdukları bir komisyonla Arnavutların resmi alfabesi olan Latin alfabesini ilan ettiler ve Arnavutların Avrupalı olmalarıyla ilgili net bir bildiri verdiler. Ve bu kaybolan Avrupa'ya duyulan trajik özlem ile Arnavutluk 1912'deki özgürlüğüne kavuştu.”⁹

İsmail Kadare, Arnavutların her açıdan Avrupalı bir kimliğe sahip oldukları düşüncesini ısrarla savunmakta ve her türlü tarihsel tezi kullanmaktan geri durmamaktadır. Bu tezlerin içinde ciddi bir şekilde din mevzusunu da ele almakta ve Avrupa merkezli bir düşünce ekseninde Müslüman Arnavutlara da mesaj göndermektedir. Kadare'ye göre günümüz dünyasında dini eğilimler kişinin kendisine has olan özel bir durumudur. Ancak, bu söylemin tam aksine Arnavutların Müslümanlaşmalarını ise talihsiz kaderleri olarak nitelendirmektedir. Bu talihsizliğin en büyük sebebi olarak da Türkleri işaret etmektedir. Bu yüzden Arnavutların tarihi boyunca, onları eski ve büyük Avrupa kültürüne götürecek belgeler ve gerçekler bulmak için uğraşmış ve eserlerinde yapmış olduğu kurgulamalarla algıyı hep bu eksende tutmaya gayret etmiştir.¹⁰

Arnavutların tarih sahnesine çıktıkları XI. yüzyıldan günümüze kadar kabileler halinde yaşadıkları gibi çeşitli din ve mezheplere de ayrıldıkları bilinmektedir. İsmail Kadare de eserlerinde Arnavutların eski çağlara ait kimliklerinden bahsederken ister Katolik, ister Ortodoks, ister Müslüman olsun dini konularda da yorumlamalar yapmaktadır. Özellikle Arnavutların uzun yıllar boyunca Hristiyan dinine mensup oldukları tezini birçok eserinde belirtmektedir. Ona göre Hristiyan inancı ile Arnavutların tam bir Avrupalı kimlikleri vardı. Ancak daha sonra Osmanlı İmparatorluğu döneminde Arnavut toplumunun politik çıkarlar doğrultusunda İslam

---

⁹ İsmail Kadare, *İdentiteti Evropian ...*, s.21-24.

¹⁰ Rovena VATA, *a.g.m.*, s.94-95

dinini kabul ettiği ve Arnavutların Avrupalı kimliklerinin bu nedenden dolayı yıprandığı tezini savunmaktadır. İslam dininin getirdiği zararları sıralarken çok sert ifadeler kullanmasının yanı sıra, XVIII. yüzyılda Arnavutluk'ta ve birçok Balkan ülkesinde ortaya çıkan *Alhamiado* edebiyatını bile Hristiyanlığa karşı yapılmış büyük bir sapkınlık ve ahlaksızlık olmakla suçlamaktadır.¹¹ Kadare eserinde şu sözlerle konuyu özetlemektedir:

“Osmanlı döneminde Avrupa bilincinin gerilemesi yani Avrupalı kimliğinin unutulması kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü Osmanlı'nın misyonu Avrupa'yı parçalamak ve fethetmektir. Bu bağlamda önce fiziksel yıkım yani fetih sonra da ruhani yıkım yani İslamlaştırma ve kendine benzetme evresine geçildi.”¹²

İsmail Kadare, Arnavutluk'ta komünist rejimin çöküşünden sonra Arnavut toplumunun batı eksenine yaklaşmasında önemli etkileri olan eserler kaleme almaya başlamıştır. Yazarlık hayatına başladığı dönemlerde ise Arnavut edebiyatı üzerinde rejimin dayattığı kurallar bulunmaktaydı. Dönemin edebiyatı Enver Hoca yönetiminin isteği üzerine komünist rejim propagandaları içeren Stalinci, Maocu ve anti batıcı yayınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İsmail Kadare, bu dönemde Arnavut toplumunu batıya yaklaştırmak adına yazılarını üstü kapalı ve kinayeli cümlelerle kurgulamış, ancak Arnavutluk'un demokrasiye geçişinden sonra eserlerinde açıkça batı yanlılığı ve İslam düşmanlığı propagandaları nedeniyle birçok eleştiriye de maruz kalmıştır.¹³ Hem Osmanlı hem de Enver Hoca dönemini açıkça eleştirdiği bir röportajında şu sözlere yer vermektedir:

---

¹¹ Roven VATA, *a.g.m.*, s.98-99

¹² İsmail Kadare, *İdentiteti Evropian ...*,s. 24-25.

¹³ Kastiot Myftaraj, *Gjyqi Intelktual i Kadaresë*, Gjon Buzuku Yayinevi, Prishtina 2008, s.532-533

“Ben Avrupa’yı iki defa ellerinden kaçıran ülkedenim. İlk kaybediş diğer Balkan ülkeleri gibi Osmanlı geldiğinde yaşandı. İkincisi ise 1944 te Arnavutluk komünizm rejiminin himayesine girdiğinde oldu.”¹⁴

İsmail Kadare’nin Arnavut Diline Yaklaşımı

Arnavutça, Arnavut halkının ilk belirleyici özelliklerinden biridir. Arnavut dilinin Arnavut halkına ulusal ismini vermiş olması, dilbilimsel dünyada eşsiz bir durumdur. Diğer milletlerde ise ulusal isimlerinden dilin ismi oluşmuştur; İtalyan kelimesinden İtalyanca, İngiliz kelimesinden İngilizce, Fransız kelimesinden Fransızca, Türk kelimesinde Türkçe vb. Arnavut halkında ise tamamen ters olan bir durum söz konusudur. Arnavut toplumu, ana dili olan Arnavutçaya “*Shqip*”, kendilerine ise [+tar] ekinin sözcüğe eklenmesi sonucunda “*Shqiptar*” olarak türeyen Arnavut ismini kullanmaktadırlar.¹⁵

Arnavutçanın ilk yazılı belgeleri XV. yüzyıla, ilk yazılı eseri ise XVI. yüzyıl gibi çok geç bir döneme tekabül etmektedir. Bu yüzyıllarda Arnavut dilinin kendine has bir alfabesi bulunmadığından dolayı ilk yazılı belgeler olarak kabul edilen dokümanların Latin ve Yunan alfabeleri kullanılarak bölgelere göre farklı diyalektlerde yazıldıkları bilinmektedir.¹⁶ Arnavutların geniş bir coğrafyada kabileler halinde yaşamaları sözlü iletişimde farklı diyalektler kullanmalarına sebep olmuştur. Aynı zamanda bu coğrafi ayrımın kabileler arasında din anlayışının da farklılık gösterdiği hatta bu

---

¹⁴ İsmail Kadare, *Vepra 19 Dialog me Alain Bosquet*, Onufri Yayınevi, Tiran 1996, s. 556.

¹⁵ Qemal Murati, *Shqiptari është Shqiptar vetëm përmes gjuhës*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 1/2013, s. 47

¹⁶ Tolga DİLLİOĞLU, *a.g.m.*, s.93-94; Tomor Osmani, *Histori e Alfabetit Gjuhës Shqipe*, Mihal Duri Yayınları, Tiran 1987, s. 12.

bağlamda bağlı buldukları kilise ve manastırlarda öğrenilen alfabelerle yazdıkları da eserlerde görülmektedir.¹⁷ Tüm bu veriler ışığında denilebilir ki Arnavut dilinin gelişimi ve yazıya geçme süreçleri Arnavutlar ve onların tarihi için sadece dilsel bir durum olmakla kalmamış aynı zamanda milli süreç olarak da yerini almıştır.

Arnavut dilinin temel özellikleri bakımından Hint-Avrupa dilleri arasında yer aldığını ancak kendine has bazı özellikleriyle de hiçbir akrabası bulunmadığını 1854 yılında yayımlanan “*Përmbi shqipen në lidhjet e afërsisë së saj*” (Arnavutçanın Bağlantıları ve Yakınlıkları Üzerine) adlı eserinde kanıtlama yoluna giden ilk dilbilimci Franc Bopp’tur. Franc Bopp’tan sonra Arnavut dili üzerine çalışmalar yapmış Gustav Meyer, Holger Pedersen ve Norbert Jokl ise ortaya koydukları tezlerle Arnavutçanın günümüzdeki yerinin belirlenmesinde önemli çalışmalara imza atan dilbilimciler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.¹⁸

Arnavutçanın, tanımlanmasının ve dünya dilleri arasındaki yerinin belirlenmesinin dışında, kendine ait bir alfabesinin bulunmaması uzun yıllar önemli bir sorun olarak tartışılmıştır. Bu durum gene tarihsel süreç içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılmış Arnavut toplumunun hem siyasi bir birliktelik kuramamış olmasından dolayı hem de dil birliğini sağlayamadığından dolayı çözümsüz kalmıştır. Arnavutçanın geçmişten günümüze bilinen iki ana diyalekti bulunmaktadır. Bunlar Arnavutların yaşadığı bölgelerin kuzey kesimlerinde *Geg* (*Gegërisht*), güney kesimlerinde ise *Tosk* (*Toskërisht*) olarak adlandırılan diyalektlerdir.¹⁹ Arnavutluk’un merkezinden geçtiği kabul edilen *Shkumbi* nehri iki diyalekti birbirinden

---

¹⁷ Nuray BOZBORA, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu’nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997, s. 35.

¹⁸ Eqrem Çabej, *Studime Gjuhësore III*, Rilindja Yayınevi, Prishtine, 1976, s.12

¹⁹ Victor A. Friedman, *Studies on Albanian and Other Balkan Language*, Shtëpia Botuese Dukagjini, Pejë 2004, s. 14.

kuzey ve güney olarak ayıran temel unsur kabul edilmektedir.²⁰ *Geg* diyalektinin konuşulduğu bölgeler Arnavutluk'un kuzeyi, Kosova'nın tamamı ve Karadağ ile Makedonya sınırları içinde kalan bazı yerleşim alanlarıdır. *Tosk* diyalektinin ise Arnavutluk'un güneyinde (Shkumbi nehrini ayırdığı çizgiden itibaren), Yunanistan'da, güney İtalya'da ve Makedonya'nın Manastır şehri civarında konuşulduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir.²¹ Diyalektleri birbirinden ayıran ana unsurların başında morfolojik, fonetik ve sentaks farklılıkları gelmektedir. Diyalektlerin konuşulduğu alanın genişliği sebebiyle her bir diyalektin ayrıca belirli bölgelere has alt diyalektlerinin de olduğu bilinmektedir. Bu alt diyalektlerde ise en belirleyici özelliği diyalektin içindeki fonetik farklılıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli bir dil için Arnavut aydınlar tarih boyunca çeşitli fikirler ortaya atmış ve uygulamaya çalışmışlardır. Arnavutçanın ortak bir yazı dili üzerine farklı senelerde çeşitli alfabeler tasarlanmış olsa da bunların genellikle ilk yazılı belgelerde kullanılan Latin ve Yunan alfabelerinin dışına çıkmadığı bilinmektedir. 1908 yılında birçok Arnavut aydının katılımıyla gerçekleşen Manastır Kongresi ortak bir karara imza atmış ve Latin harflerinden oluşan Arnavut alfabesini kabul edilmiştir. Bu tarih milli dil birliğinin sağlanmasında ilk önemli kararın alındığı gün olmuştur. İkincisi ise diyalektler üzerinde bir dil oluşturulması amacıyla 1972 yılında Arnavutluk'un başkenti Tiran'da yapılan "*Kongresi i Drejtshkriminal të Gjuhës Shqipe*" (Arnavutçanın Düzyazım Kongresi) ile Standart Arnavutçanın kabulü olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Ancak Arnavutçanın ilk yazılı

---

²⁰ Arben Kallamata, "Dialekte dhe Standarde", *Instituti Albanologjik i Prishtinës, Gjuha Shqipe*, Sayı 3, Prishtinë 2015, s. 80.

²¹ Tolga DİLLİOĞLU, *Arnavutça ve Türkçedeki Yapım Ekleri: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017, s. 40.

²² Tolga DİLLİOĞLU, *a.g.m.*, s. 98.

eserlerinin genellikle *Geg* diyalektinde yazılmış olması ve politik sebeplerden dolayı çoğunluğu *Tosk* diyalektinin unsurlarıyla oluşturulan dilin standart olarak belirlenmesi, günümüze kadar süren birçok eleştiri ve tartışmaya da zemin hazırlamıştır. İsmail Kadare, günümüzde halen daha süren bu tartışmaları verdiği bir röportajda şu şekilde yorumlamaktadır:

*“Hiçbir yerde paralel şekilde devam eden iki diyalekt yoktur. Bunlardan biri mutlaka standart dil olmak zorundadır. Diğeri ise mümkün olduğu kadar onun zenginleşmesine hizmet etmelidir. Aynı şekilde iki tane Arnavut dili de olamaz. Bu düşünüldüğünde bilimsel açıdan uygun olmayan bir durumdur.”*²³

Arnavut dilinin standartlaşma sürecinde özellikle Arnavutluk'ta yaşanan komünizm döneminin tek adamı olan Enver Hoca'nın *Tosk* bölgesinden olması ve bu nedenle *Geg* diyalektini kullanım dışı bırakmak istemesi gibi eleştiriler de ön plana çıkmaktadır. İsmail Kadare ise komünizmin yapmış olduğu o kadar çok suç varken bu eleştirinin yersiz olduğu kanısını savunmaktadır.²⁴ Bu konuyu da özellikle şu sözlerle dile getirmektedir:

“Arnavut dili ile ilgili çok fazla fikirler öne atılıyor ve dili standartlaştırmanın Enver Hoca olduğu tamamen yanlış bir fikir.

[...]

---

²³ Mimoza Kelmendi, “İsmail Kadare: Gjuha Shqipe, një nga makinat më të përsosura të Europës”, *Gazeta Tema*, 23 Kasım 2017, <http://www.gazetatema.net/2017/11/23/kadare-gjuha-shqipe-nje-nga-makinat-me-te-persosura-te-europes/> (20.06.2019).

²⁴ Arbana Xhara, *Bisedë me Shkrimtarin Ismail Kadare-Mbi standardin ka zhurmë të pandershme*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 3/2014, s. 6.

Arnavutça Arnavut kültürünün ve aydınlanmasının saygın bir neferidir.

[...]

Bu dilin standartlaşması sürecinin Enver Hoca'ya ithaf edilmesindeki yaşanan tartışmaların asıl temelini oluşturan Tosk diyalekti ve bu diyalektin Enver Hoca'nın konuştuğu yörenin, yani Ergirikasrı bölgesinin diline yakın olduğu tamamen asılsızdır. Aynı şehirde doğup büyüyen ben de standartlaşan dilin kendi ağızlarımızdan çok farklı olduğunu dile getirebilirim.”²⁵

İsmail Kadare, 27 Mayıs 2009 tarihinde Kosova'da yapılan bir konferansta Arnavut dilinin problemleri ve standartlaşma süreci hakkındaki görüşleri ile ilgili tüm meseleleri ele almış ve tarihsel bir kronolojiyle şu şekilde özetlemiştir:

“Biz, Arnavutlar olarak, bazen olmaması gereken yerlerde aşırı özgüven gösteren, güven duyulmaması gereken yerde de güven gösteren bir toplum olduğumuz için, daha konunun temelini ve asıl problemin ne olduğunu kavrayamadan, dil konusunda kahramanca tavırlar sergileyip sağdan sola kadar fikirler yürütebiliyoruz. Bu öyle bir problem ki Avrupa bunu mantıklı ve başarılı bir şekilde çözmüştür. Bir dilin, standart dili ve yazı dili ne demektir? Ne yazık ki bu noktada bizde karışıklıklar çıkmaya başlıyor. Öncelikle yazı dili, standart konuşma dili ile karıştırılıyor. Arnavutluk'ta, standart konuşma diline, bürokrasi dili denilmesi moda olmuş.

Zaman zaman dil reformlarının olması ne demektir? Yunanistan standart dilini belirlemesinden 4 yıl önce dil reformu yapmıştır ve hiçbir karışıklık, hiçbir tartışma, hiçbir kavga olmamıştır. Yani her ülke bu problemi sakinlikle çözüyor. Fakat burada cahillik ve bizim hem Arnavut hem de

---

²⁵ Tefvik Çausi ve Gjovalin Shkurtaç, *kadareja dhe fjala shqipe*, Albas Yayınevi, Tiran 2004, s. 22-23.

Balkanlı olarak değerlerimiz, kendimizi gösterme isteğimiz, gereksiz şeyler için kargaşalar yaratmamız bu olayı sonu olmayan bir yola sokmuştur. Asıl problemi özetlersek şöyledir; Arnavutluk'ta ve Kosova'da standarda saygı mı duyacağız yoksa standardı mı koruyacağız? Yeni bir standardın oluşması demek en az yarım yüzyıl geriye gitmek ve her şeye baştan başlamak demektir. Bu durumda olabilecek iyi sonuçlar, oluşabilecek zararların yanında çok ufak kalır.

120 yıldır Arnavutça standart bir şekilde yazılıyor. Fakat aynı zamanda dışarıda kalmış birçok zenginlikler de vardır. Bu dilin hatasından ziyade onu kullananların hatasıdır.

Bugün, ne yazık ki Arnavutça sözlükler eksikliklerle doludur. Herkesin bilmesi gerekiyor ki, Arnavutça standart dilin ilk adımları, kuzeyli bir yazar olan Gjergj Fishta öncülüğünde, Alfabe kongresinde, 1908 yılında atılmıştır. Standart dil komünistlerin eseri değildir, çünkü onlar bu işlerden hiç anlamazlardı. Hatta kral Zogu'nun zamanında hangi dilin standart olacağı, kuzeyin konuşma dili mi yoksa güneyin konuşma dili mi tartışılıyordu. Komünistler, politik sebeplerden dolayı tabi ki güneyin konuşma dilini standart dil olarak istiyorlardı. Fakat bu, bizim, bunu komünistler istiyordu diye yanıltır, gibi klişe sözler söylememizi gerektirmiyor. Bu onların isteği değildi, iki varsayımdan, iki versiyondan bir tanesiydi. Ve bu iki versiyon da olağanüstü derecede güçlüydü.

Zogu'nun döneminde, cumhuriyet döneminde, bağımsızlığın başında, ikisi de güçlüydü ve biri mutlaka kazanacaktı. Hiçbir dünya dilinde iki standart yoktur. İtalya'da standart İtalyancaya, İtalya'nın bir bölgesi olan Toskana karar vermiştir. Bu bölge İtalya'dan yirmi kat daha küçüktür ama kararı o verdi. Her yerde konuşma dili ile anlaşamayan topluluklar vardır, fakat standart dil onları birbirine yaklaştırır. Kuzey İtalyanları ile güney

İtalyanları neredeyse iki farklı dili konuşuyorlar. Edebiyatta buna izin veriliyor ancak konuşma dilinde izin verilmiyor.

Fransa'da kuzey ve güney çok farklı iki dil konuşuyor. Almanya'da da aynı şey vardır.

Ve biz daha sonra kendimize hiçbir şey için gereksiz bir enerji harcadığımızı, bir telaş yüklediğimizi anlayacağız.”²⁶

SONUÇ

Arnavut toplumunun kimlik sorunu ve dil tartışmaları birbirleriyle eş zamanlı başlamıştır. Birçok tarihçi ve dilbilimcinin Arnavut dili ve kimliği üzerine çalışmalarda bulunduğu ve ortaya teoriler attığı bilinmektedir. Bu teoriler arasında en bilindik ve üzerine birçok çalışma yapılmış olanları Arnavutların *İlir*, *Trak* ve *İlir-Trak* kökeni üzerine olanlarıdır. Bu üç teori de esas itibariyle bilimsel verilerle en çok desteklenen birinci teoridir. Dolayısıyla günümüz kabulü de Arnavutların *İlir* kökenli olduğundan yana daha baskındır. Arnavut dili üzerine yapılan eşzamanlı ve kısmen art zamanlı araştırmalar, günümüz kabulleri çerçevesinde Arnavutçayı Hint-Avrupa dil ailesinin bir mensubu olarak nitelendirmektedir. Ancak hem dil hem de kimlik kökenlerinin araştırılmasında her iki olgu da birbirleriyle ayrılmaz bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla buradan çıkışla ve genel kabuller doğrultusunda Arnavutların *İlir* soyunun, Arnavut dilinin de *İlir* dilinin devamı olduğu bilgisi karşımıza çıkmaktadır.

İsmail Kadare'nin Arnavut toplumunun milli kimlik ve dil tanımlarına yaklaşımı ise konunun uzmanları, tarihçileri, coğrafyacıları, dilbilimcileri vb. gibi bilim adamlarının dışında daha edebi ve duygusal bir

---

²⁶ Qemal MURATI, *a. g. e.*, s.46-49.

çizgide gerçekleşmektedir. İsmail Kadare'nin önemli bir roman yazarı olmasındaki en büyük faktörlerinin başında Arnavut toplumu üzerine yazdığı eserlerin tarihte gerçekleşmiş olayların ustaca kurgulanmasından kaynaklandığı bilinmektedir. Eserlerinde ve söylemlerinde genellikle kurguyu ve hissiyatlarını ön planda tuttuğu görülmektedir. Örneğin *İlirlerle* veya diğer bir deyişle Arnavutların *İlir* kökeninden geldiği ile ilgili tezlerde İsmail Kadare'nin "*Bütün Avrupalı kesim gibi Arnavutluk da beyazdır*" söylemini hangi tarihsel veya coğrafi verilere dayandırdığını açıkça belirtilmeden sıklıkla tekrarladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu söylemle de hem Arnavutların *İlir* soyundan geldiğini hem de Avrupa'nın en eski toplumlarından olduğunu tarif etmektedir. Aynı şekilde İsmail Kadare'nin Arnavut dili ile ilgili fikirlerinde de Avrupa merkezli söylemlerde bulunduğu görülmektedir. Bu noktada tarihsel süreçler üzerinden yaptığı örneklerde özellikle Osmanlı Döneminde Arnavutlar arasında yaygınlaşan *Alhamiado* Edebiyatı üzerinde çok aşırı eleştirel söylemlerde bulunduğu bilinmektedir. Diğer taraftan bir bütün olarak yazarın söylemlerini değerlendirdiğimizde onun Arnavut dilinin gelişim sürecinde hem artılarını hem de eksilerini de açıkça belirtmektedir. Özellikle "*Arnavut dili ile ilgili çok fazla fikirler öne atılıyor ve dili standartlaştırmanın Enver Hoca olduğu tamamen yanlış bir fikirdir.*" ve "*Arnavutça Arnavut kültürünün ve aydınlanmasının saygın bir nefesidir.*" gibi söylemlerinde Arnavut dilinin standartlaşma sürecine ve varoluşuna bu noktalardan atıflarda bulunarak kendine göre doğru ve yanlış olan durumları özetlemektedir.

Sonuç olarak İsmail Kadare, Arnavut toplumunun milli kimliği ve dili konusunda hem eserlerinde hem de farklı alanlarda vermiş olduğu röportaj ve söylemlerinde, ister din ister ise tarihi, siyasi ve sosyal olaylar bağlamında kurguladığı örnekler ışığında yalnızca Avrupa merkezli bir konuma oturtmaya çalıştığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- BOZBORA, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul 1997.
- ÇABEJ, Eqrem, *Studime Gjuhësore III*, Rilindja Yayınevi, Priştine, 1976.
- ÇAUSHI, Tefvik ve SHKURTAJ, Gjovalin, *Kadareja dhe fjala shqipe*, Albas Yayınevi, Tiran 2004.
- DİLLİOĞLU, Ece, *Çağdaş Arnavut Edebiyatında İsmail Kadare ve Romanları* (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017.
- DİLLİOĞLU, Tolga, *Arnavut Dil Tarihine Genel Bir Bakış, Multidisipliner Çalışmalar-3 (Sosyal Bilimler)*, Gece Kitaplığı, Ankara 2018.
- DİLLİOĞLU, Tolga, *Arnavutça ve Türkçedeki Yapım Ekleri: Karşılaştırmalı Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balkan Çalışmaları Anabilim Dalı, Edirne 2017.
- FRIEDMAN, Victor A., *Studies on Albanian and Other Balkan Language*, Shtëpia Botuese Dukagjini, Pejë 2004.
- KADARE, İsmail, *Identiteti Evropian i Shqiptarëve*, Shtëpia Botuese Onufri, Tiranë, 2006.
- KADARE, İsmail, *Vepra 19 Dialog me Alain Bosquet*, Onufri Yayınevi, Tiran 1996.
- KALLAMATA, Arben, "Dialekte dhe Standarde", *Instituti Albanologjik i Prishtinës, Gjuha Shqipe*, Sayı 3, Prishtinë 2015.
- KELMENDI, Mimoza, "İsmail Kadare: Gjuha Shqipe, një nga makinat më të përsosura të Europës", *Gazeta Tema*, 23 Kasım 2017, <http://www.gazetatema.net/2017/11/23/kadare-gjuhashqipe-njenga-makinat-me-te-persosura-te-europes/> (20.06.2019).

- KONDA, Spiro, *Shqiptarët dhe Problemi Pelazgjik*, Uegen Yayinevi, Tiran 2011.
- KORKUTI, Muzafer, *Historia e Popullit Shqiptar*, Toena Yayinevi, Tiran 2002.
- MURATI, Qemal, *Shqiptari është Shqiptar vetëm përmes gjuhës*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 1/2013.
- MYFTARAJ, Kastiot, *Gjyqi Intelektual i Kadaresë*, Ndërmarrja botuese GJON BUZUKU, Kosova 2008.
- OSMANI Tomor, *Histori e Alfabetit Gjuhës Shqipe*, Mihal Duri Yayınları, Tiran 1987.
- TRESKA, Tomi ve DËRGUTI, Menduh, *Historia për klasën e 6-të të shkollës 9-vjeçare*, Albas Yayinevi, Prishtinë 2005.
- VATA, Roven, *“Kadare-Qosja-Frashëri rreth identitetit kombëtar”*, *Albanologji 2*, Instituti Albanologjik, Prishtinë 2012
- XHARA, Arbana, *Bisedë me Shkrimtarin Ismail Kadare-Mbi standardin ka zhurmë të pandershme*, Instituti Albanologjik-Prishtinë, Gjuha Shqipe, 3/2014.